

RUSKO-UKRAJINSKI RAT I DOMINANTNI POLITIČKI DISKURSI U MEDIJIMA ZAPADNOG BALKANA¹

Stefan Surlić²

Univerzitet u Beogradu – Fakultet političkih nauka
ORCID <https://orcid.org/0000-0003-4174-9889>

Kristina Milić

Univerzitet u Beogradu – Fakultet političkih nauka
ORCID <https://orcid.org/0000-0001-5805-1482>

DOI: 10.5937/cm19-43969

Sažetak: Početak ruske invazije na Ukrajinu doveo je do globalnih tektonskih promena koje su se odrazile i na zemlje Zapadnog Balkana. Usled odsustva suočavanja sa prošlošću i nerešenih statusnih pitanja, interpretacije rata u Ukrajini dobile su oče-kivane autoprojekcijske diskurse, narativno oživljavanje starih konflikata i ojačavanje antagonizama na nacionalnoj osnovi. U političkoj sferi stvoren je autoviktimizujući diskurs kao još jedno sredstvo instrumentalizacije konfliktne prošlosti. Namera autora je da odgovore na pitanje kako rat u Ukrajini dominirajućim diskursima političkih elita u Srbiji, Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini i na Kosovu* potvrđuje već postojeće etnifikovane i jednostrane poglede na prošlost. U radu je primenjena kritička analiza diskursa sa metodološkim pristupom zasnovanim na diskursno-istorijskom metodu Rut Vodak, koja će kroz smeštanje teme u specifičan društveno-politički kontekst pokazati na koji način instrumentalizacija rusko-ukrajinskog sukoba liderima postaje upotrebljiva za jačanje unutrašnje političke podrške u vezi sa senzitivnim nacionalnim i statusnim pitanjima. U analizi su prepoznata dva dominantna autoviktimizujuća diskursa: auto-viktimizujući diskurs žrtava rata i autoviktimizujući diskurs o arhineprjatelju, koja su se razvila u upotrebi različitih diskurzivnih strategija.

¹ Rad je podržan sredstvima Ministarstva nauke, tehnološkog razvoja i inovacija Republike Srbije na osnovu Ugovora o realizaciji i finansiranju naučno-istraživačkog rada NIO u 2023. godini, broj: 451-03-47/2023-01 od 17.01.2023. godine.

² Kontakt sa autorima: stefan.surlic@gmail.com

Ključne reči: *Zapadni Balkan, rat u Ukrajini, politički diskursi, politički lideri, mediji, autoviktimizujući diskursi*

1. Uvod

Rat koji je Ruska Federacija započela napadom na Ukrajinu u februaru 2022. rezultirao je velikim ekonomskim i političkim posledicama, praćenim rizikom po očuvanje mira na svetskom nivou. Tektonske promene u odnosima velikih sila za posledicu su imale nova prebrojavanja i pregrupisanja na Zapadnom Balkanu. Strah koji proizvodi doba krize doprinosi rekontekstualizaciji sećanja na sukobe nastale posle raspada Jugoslavije. Rat u Ukrajini aktuelizuje etnifikovane narative u javnom prostoru o naciji kao žrtvi permanentne agresije. Separatni srpski, hrvatski, bošnjački i albanski prikazi konfliktne prošlosti sa novim geopolitičkim okvirom osnažuju već ukotvljenu političku instrumentalizaciju.

U tom kontekstu, polazna pretpostavka ovog istraživanja jeste da se aktuelni politički diskursi u javnosti stvaraju na osnovama aktuelizacije sećanja i poistovećivanjem sa Ukrajincima kao žrtvama agresije naspram definisanih „neprijateljskih sila”. Ovo se oslanja na tvrdnju da se u uslovima rekonstrukcije nacionalnih sećanja, u kontekstu konflikata i opasnosti od „drugog”, dominantni diskursi oblikuju kroz predstavu egzistencijalne pretnje referentnom okviru, tj. društvu (Vezovnik, 2017). Teza ovog rada je da je konvergencija različitih kontekstualnih okolnosti kakve su odsustvo suočavanja sa prošlošću i nerešena statusna pitanja, u okolnostima rata u Ukrajini dovela do formiranja specifičnog autoviktimizujućeg diskursa – diskursa žrtve. Ovaj diskurs predstavlja političko sredstvo za instrumentalizaciju konfliktne prošlosti i obnavljanje etnički obojenih antagonizama.

Stoga je osnovno pitanje od kojeg autori polaze: Kako rat u Ukrajini kroz dominirajuće diskurse političkih elita u Srbiji, Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini i na Kosovu*³ potvrđuje već postojeće etnifikovane i jednostrane poglede na prošlost? Primenom kritičke analize diskursa apstrahovana su dva dominirajuća diskursa: prvi, u kom je već postojeća predstava o žrtvi sopstvene nacije potvrđena poistovećivanjem sa patnjom ukrajinskih građana ili Ukrajine kao države

³ *Ovim se ne prejudicira status Kosova i u skladu je sa Rezolucijom 1244 Saveta Bezbednosti Ujedinjenih nacija i mišljenjem Međunarodnog suda pravde o kosovskoj Deklaraciji o nezavisnosti.

i drugi, potvrđivanje arhineprijatelja u liku druge nacije ili države, koja nikako da se pokaje ili bude kažnjena za postupke iz prošlosti.

Fokus ovog istraživanja biće na preovlađujućim diskursima zastupljenim u političkim govorima, odnosno, medijskim nastupima političara koji „igraju ključnu ulogu u uokviravanju i transformaciji političke realnosti” (Gastil, 1992: 470). U cilju odgovora na glavno istraživačko pitanje, ovaj rad oslanja se na kritičku analizu diskursa (CDA). Za razliku od analize diskursa koja se bavi „proučavanjem jezičkih jedinica većih od rečenice, ostvarenih među sagovornicima u odgovarajućem kontekstu” (Savić, 1993: 26), kritička analiza diskursa omogućava istupanje od samog detektovanja i analiziranja diskursa, u cilju njegove dekonstrukcije u određenom društveno-političkom kontekstu. Tako se diskursi u javnosti ne mogu posmatrati bez analize šireg društvenog konteksta kako bi ukazali na vezu sa društvenom praksom i socijalnim strukturama. (Sheyholislami, 2001)

Polazeći od postavke da je diskurs sam po sebi politički (Podboj, 2011), kritička analiza diskursa predstavlja odgovarajući pristup analizi medijskih nastupa političara jer omogućava kritički odnos prema načinima diskursne konstrukcije stvarnosti i efekata te konstrukcije (Bešić, 2020). U narednim redovima pokazaće se na koji način donosioci odluka u zemljama nastalim raspadom Jugoslavije aktuelizuju prošlost u obliku savremenih političkih pitanja, zahtevajući da različite društvene strukture legitimišu stvorene diskurse. Tema rusko-ukrajinskog rata samo je učinila vidljivijim monopol nad legitimnim diskursima kojim se iznova „konstruiše stvarnost” i potvrđuje politička moć.

2. Teorijski i društveni okvir istraživanja

Odnosi moći u okruženju determinisanom geopolitikom igraju glavnu ulogu u proizvodnji različitih političkih diskursa, a koji se usložnjavaju u ratnim okolnostima i bezbednosnim pretnjama na globalnoj ravni. Polazeći od Foucaultovih (Foucault, 1980) tvrdnji da „u svakom društvu postoje različiti odnosi moći koji prožimaju, karakterišu i konstituišu društveno telo, a ovi odnosi moći sami po sebi ne mogu biti uspostavljeni, konsolidovani ili sprovedeni bez proizvodnje, akumulacije, cirkulacije i funkcionisanja diskursa” (Foucault, 1980: 93), diskursi se mogu posmatrati kroz svoju stratešku ulogu u manipulaciji odnosima snaga. Poseban značaj posvećuje se političkim diskursima, s obzirom na to da veza između moći i jezika nigde nije izraženija nego u političkom diskursu

(Vuković, 2014). Politički diskurs predstavlja specifičan tip diskursa koji se ostvaruje u politici, preciznije, proizvode ga politički akteri u svojim profesionalnim ulogama i najčešće u institucionalizovanom medijskom okruženju. U literaturi preovladava Van Dijkovo (Van Dijk) razumevanje političkog diskursa kao žanra koji se koristi u području politike (Van Dijk *prema Beck*, 1998). Političkim diskursom označava se i svaki diskurs „ukoliko je iznet s političkom namerom i u političkom kontekstu” (Vuković, 2015: 2013) i uvek je usmeren prema najširoj javnosti za „rekontekstualizacije i parafraziranje u drugim oblicima diskursa” (Blackledge, 2005: 94).

Analiza političkih diskursa sa fokusom na medije bila je predmet brojnih naučnih studija, koje su se uglavnom bavile izveštavanjem o političkim temama (Geis, 1987; van Dijk, 1985) i ulogom metafore u političkim diskursima u Srbiji (Silaški, Đurović i Radić-Bojanić, 2009) i u svetu (Chilton, 2004; Musolff, 2004). Ove analize naglašavaju značaj koji mediji imaju u širenju političkih govora i nastupa kao centralni forum za političku komunikaciju (Gastil, 1992) i ističu njihov potencijal za manipulaciju javnošću (Fairclough, 1989; Podboj, 2011; Van Dijk, 2006). Istraživanja političkih diskursa kretala su se i u pravcu analize uticaja na kreiranje društvene klime, posebno u uslovima društvenih kriza, konflikata i ratnih sukoba, „jezik medija predstavlja jezik rata pre nego što je izbijanje rata pojmljivo” (Thompson, 1999, *prema* Pankov, 2016: 13).

Polazeći od istorijske perspektive, dominantni diskursi u srpskoj javnosti mogu se tražiti u sličnim distinkcijama između „dobrih nas”, društva i političkog sistema naspram „zlih drugih”, stranih agresora. Brojna naučna istraživanja pokazala su da politički diskursi nastaju kao posledica nedavno završenih sukoba na teritoriji nekadašnje Jugoslavije, zajedničkih sećanja na: „razaranja zemlje, ekonomske eksploatacije, uništavanja i prisvajanja kulturnih dobara, interniranja, zabrane jezika i pisma, asimilacije, prevođenja u katoličanstvo, odvođenja u koncentracione logore, progona, ubijanja i na kraju negiranja da su žrtve” (Pešić, 2020: 287). Ratovi, bombardovanja i sankcije stvorile su klimu u kojoj dominira metafora rata i diskurs o „stranim silama” i međunarodnim organizacijama (npr. NATO) koje se posmatraju kao stalni neprijatelji društva i države (Sakan, 2013; Silaški, Đurović i Radić-Bojanić, 2009). Ovaj diskurs nadograđuje se na diskurs „zavere stranih sila” protiv „nas” koji je dominirao od početka devedesetih godina XX veka (Branković, 1998). Ovo je uticalo na oblikovanja unutrašnjeg političkog diskursa „žrtve” može se tražiti i

u političkim diskursima koji su imali fokus na konfliktnu prošlost. Istraživanja političkog diskursa u Srbiji potvrđuju da su konflikta prošlost, tenzije koje su i danas prisutne kao posledica sukoba na Kosovu i Metohiji uticale na formiranje dve dominantne diskurzivne strategije koje se mogu prepoznati kod aktuelnih političkih elita: diskurzivna strategija delegitimizacije protivnika i diskurzivna strategija viktimizacije, koja se ogleda u kreiranju diskursa u kome „Srbija ima ulogu žrtve u sukobu sa svetskim silama” (Brozović, 2010: 29). U sprovedenom istraživanju Brozoviću (2010) navodi da su ovi diskursi bili zastupljeni u periodu od 2000. do 2008. godine u javnim nastupima političkih partija koje su tada bile opozicione u Narodnoj skupštini, a koje danas čine skupštinsku većinu i najjače političke snage u Srbiji. Ovoj analizi prethodila je obimna studija koja je obuhvatala analizu diskursa na Radio Televiziji Srbije tokom sukoba na području nekadašnje Jugoslavije. Podržavajući politiku aktuelnog režima nekadašnje Jugoslavije, analiza pokazuje da i mediji tokom društvenih kriza prisvajaju opšte karakteristike političkih diskursa kao što je stvaranje tenzije i održavanje napetosti između spoljnih i unutrašnjih neprijatelja (Skopljanac Bruner, 2000). Slični diskursi u političkoj i javnoj sferi prepoznaju se na širem području Balkana. Analiza medijskih nastupa hrvatskih političara potvrđuje zastupljenost diskursa kojima se naglašavaju negativne karakteristike protivnika, prebacuje odgovornost na druge i kao „šire posledice takvog diskursa su postupna naturalizacija i prihvatanje njegovih implikacija bez kritičkog promišljanja o njemu” (Podboj, 2011: 132-133). Navedena istraživanja sugerisu da su dominantni diskursi u društveno-političkom okruženju oblikovani kontekstualnim uslovima, pre svega konfliktima u bliskoj prošlosti našeg društva. Politički akteri koriste ih pre svega kao sredstvo instrumentalizacije sećanja i iskustava u cilju promocije i dobijanja podrške javnosti. Osim toga, nalazi istraživanja potvrđuju da dominantni, pre svega politički diskursi dobijaju svoju potvrdu u medijskom oblikovanju vesti čime se pojačavaju efekti instrumentalizacije u javnosti. Kako „mediji instruiraju javnost” (Zaller, 1996), tako se politički diskursi u predefinisanim kontekstualnim uslovima mogu čitati iz medijski posredovanog političkog komuniciranja.

3. Metodološki okvir istraživanja

Za potrebe ovog rada, oslanjamo se na pravac kritičke analize diskursa koji je razvila Rut Vodak (Wodak, 1995) istražujući antisemitske stereotipne slike i rasi-

zam u javnom diskursu u predsedničkoj kampanji u Austriji i na tim osnovama razvijen metodološki pristup označen kao diskursno-istorijski metod (Wodak, 2001). Osnove pretpostavke ovog metoda analize su da „diskurs nastaje i interpretira se u kontekstu određenih istorijskih dešavanja, tj. u određenom vremenu i prostoru” (Wodak, 2002: 12). Između ostalog, karakteriše ga interdisciplinarnost, usmerenost na društvene probleme, kombinacija različitih teorija i metoda, ali i kategorija i alata koji se razrađuju u skladu sa problemom koji se istražuje i uvek podrazumeva uzimanje u obzir istorijskog konteksta (Wodak, 2015).

Polazeći od društveno-istorijskog konteksta i dominantnih političkih diskursa u Srbiji koji su u prethodnim analizama detektovani, ovaj rad oslanja na prethodne studije koje se oslanjanju na diskurzivne konstrukcije zasnovane na dihotomiji pozitivnog samopredstavljanja i negativnog predstavljanja drugih, odnosno između *nas* i *njih* u drugim državama, posebno onima sa konfliktom prošlošću (Wodak, De Cillia & Reisigl; 1999; Wodak et al., 1998; Wodak, 2001). U okvirima kritičke analize diskursa Rut Wodak (Ruth Wodak) razvija poseban način za potpuno razumevanje ove dihotomije, odnosno smatra da se ona može razumeti samo ukoliko se posmatra kroz diskurzivne strategije. Pod konceptom diskurzivnih strategija podrazumeva sistematski način upotrebe jezika koji podrazumeva „manje ili više tačan i više ili manje nameran plan praksi (uključujući diskurzivne prakse) usvojen da bi se postigao određeni društveni, politički, psihološki ili lingvistički cilj” (Wodak, 2001: 73). Tako se u okvirima društveno-istorijskog pristupa razvija pet diskurzivnih strategija: strategija nominacije sa fokusom na pokušaj govornikove kategorizacije ljudi unutar i van grupe; strategije predikacije odnose se na nameru govornika da društvene aktere opisuje pozitivno ili negativno često koristeći metaforičke izraze; strategije argumentacije odnose se na pokušaje legitimizacije ili opravdavanje negativnih i pozitivnih radnji koje su izazvane; strategije perspektive, uokviravanja ili predstavljanja diskursa odnose se na pokušaj uključivanja publike u izlaganja govornika kroz citiranje ili opisivanje javnosti; strategije intenziviranja i ublažavanja odnose se na trenutak kada govornik implicitno ili eksplicitno pokušava da proizvede iskaze (Ramanathan, Paramasivam & Hoon, 2020; Reisigl & Wodak, 2001; Wodak, 2001). Diskurzivne strategije predstavljaju okvire analize pogodne za izučavanje diskursa u postkonfliktnim društvima jer pružaju jasne okvire analize sa jedne strane, dok sa druge strane omogućavaju abduktivni pristup analizi i zaključivanju u skladu sa specifičnim istorijskim kontekstom

(Meyer, 2001). Analiza istorijskog konteksta omogućava integrisanje svih informacija vezanih za prethodna znanja govornika, društveno-političke uslove i „omogućava rekonstrukciju kako proces rekontekstualizacije funkcioniše kao važan proces koji povezuje tekstove i diskurse intertekstualno i interdiskurzivno tokom vremena” (Wodak, 2015: 2). Intertekstualnost na kome počiva ovaj pristup omogućava uspostavljanje veze između tekstova, kako u prošlosti tako i u sadašnjosti kroz teme, aktere, aluzije na iste događaje i reprodukovanje poznate argumentacije (Wodak, 2015).

Jedinica analize je tekst, u ovom slučaju govori političkih aktera, dok za analitičku jedinicu uzimamo rečenicu/iskaz na nivou makrostrukture (Van Dijk, 2001) čija kontekstualna analiza omogućava i razmatranje društvenih činilaca koji direktno ili indirektno utiču na iskaz, kao i izbora, konstrukcija i generalizacija rečenica u tekstu (van Dijk, 1988). Uzorak istraživanja zasnovan je na ciljanom uzorku, koji pogoduje analizama koje pokušavaju da na najbolji način pokažu aktuelne procese i obrasce koji su predmet interesovanja u ovom radu (Bešić, 2020). Uzorak obuhvata medijski sadržaj objavljen na onlajn dnevno-informativnim portalima ukupno 19 medija u Srbiji, Bosni i Hercegovini, Hrvatskoj i Kosovu* (Radio Slobodna Evropa, N1, Nova S, Blic, Politika, Danas, RTV, Nedeljnik, Informer, Sputnik, BBC na srpskom; Federalna, Klix; Index, TPortal; Kossev.info, Kosovo-onlajn, TV.most i Al Jazeera Balkans). Vremenski okvir uzorkovanja obuhvata devet meseci tokom 2022. godine, od 25. februara, od prvog dana vojne invazije na Ukrajinu do 25. oktobra 2022. godine. Jedinica analize su medijski tekstovi (N=35) izdvojeni internet pretragom prema ključnim rečima: „rat u Ukrajini”, „Ukrajina” i „Balkan”; u kojima se citiraju vodeći lideri u regionu Zapadnog Balkana: predsednik Republike Srbije Aleksandar Vučić, predsednik Republike Srpske Milorad Dodik, predsedavajući predsedništva Bosne i Hercegovine Bakir Izetbegović i novoizabrani Šefik Džaferović, premijer Republike Hrvatske Andrej Plenković i premijer Kosova* Aljbin Kurti. Induktivnim čitanjem analitičkih jedinica, a na osnovu prethodno navedenih studija, rad će pokušati da detektuje glavne topose (orig. *topoi*) kao oblik kolektivnog simbolizma u analiziranom medijskom sadržaju (Jäger, 2001). Oni predstavljaju važno sredstvo za međusobno povezivanje diskursa i oblikovanje diskurzivnih strategija (Wodak, 2001) u uslovima novog oružanog sukoba na tlu Evrope u kontekstu konfliktne prošlosti i postojećih suprotstavljenih diskursa na Zapadnom Balkanu.

4. Suočavanje s prošlošću i instrumentalizacija prošlosti u postkonfliktnom razdoblju

U postkonfliktnim društvima suočavanje s prošlošću najčešće dovodi istorijske događaje u direktnu vezu sa idejama o identitetu i naciji. Stoga se iz akademskog polja ukazuje na potrebu za određenom vrstom društvene nagodbe, odnosno dogovora koji bi društva izašli iz sukoba vodio ka uokviravanju istorijskih narativa o prošlosti (McGrattan, 2014: 389). Posebno ako se uzme u obzir da prošlost može biti direktno mobilisana za aktuelne partikularne i nacionalne agende, gde amnezija ili otvoreno poricanje nisu u sferi psihološke strategije suočavanja, već postkonfliktnog brižljivo izgrađenog narativa o prošlosti (390). Tako sukobi na prostoru bivše Jugoslavije ne samo da u savremenosti polarizuju i proizvode partikularne, etnifikovane narative prošlosti već doprinose izgradnji novog ili učvršćivanju postojećeg identiteta.

Posmatrajući istoriju kao društveno pamćenje Piter Berk (Peter Burke) ističe da se pojedinci identifikuju prema događajima na osnovu značaja koji ovi imaju za njihovu grupu (1999: 83). Upravo sukobi iz prošlosti mogu imati presudan značaj u životnom veku jedne zajednice i kontingentno jačati osećaj pripadništva i lojalnosti prema izgrađenom identitetu. Sukob ne samo što utiče, on ima snagu i stvaranja društvenog identiteta, budući da „duboko ukorenjeni društveni identitet može biti proizvod konflikta, barem onoliko koliko je duboko ukorenjen konflikt proizvod sukobljavanja socijalnih identiteta” (Black *prema Zheng Wang*, 2018: 1414). Međutim, događaji iz prošlosti nemaju iste konsekvence po sve etničke zajednice koje su učestvovalе u sukobu, posebno u kontekstu suočavanja s prošlošću i kreiranja dominirajućih narativa. U odgovoru na pitanje zašto u različitim kulturama postoji oštra razlika u stavovima o prošlosti, Berk iznosi gledište po kome pobednici ne samo da pišu istoriju već imaju i privilegiju da je zaboravljaju, dok poraženi „iznova preživljavaju prošlost pitajući se za razloge takvog ishoda i šta je sve moglo biti drugačije” (Berk, 1999: 89).

Politički prostor postkonfliktnih društava kontaminiran je mobilizacijom različitih identitetski obojenih narativa o prošlom sukobu. Na primeru Bosne i Hercegovine i Severne Irske, Mekgreten (McGratten) ističu da postoji neraskidiva veza između sećanja i identiteta čija otpornost u etnifikovanoj politici može direktno zavisiti od vremenskog trajanja sukoba (McGratten, 391–394). Održanje takvog stanja počiva na konsenzusu da je takva vrsta politike prihvatljiva i neophodna, budući da svako traganje za alternativom znači „uvodenje

duboke nestabilnosti u sistem", kao i kraj političke karijere za onoga koji daje adut „drugoj strani" (Ibid, 399). Stvara se paradoks u kome je samoidentifikacija i identifikacija „drugog" povratni proces u kome „etnicitet stvara vlast, a vlast kreira i jača identitete" (Ibid, 399).

Autori upućuju na još jednu opasnost u javnom diskursu, a to je normalizovanje kompeticije u ulogama žrtve koje imaju izrazit identitetski predznak. Kako ističe Hujse (Huyse) „aktivnosti grupa koje služe jačanju identiteta i zajednica žrtava mogu ponekad da zaključaju ljude u prošlosti ili da podstaknu navijačka grupisanja među onima koji pate" (Druliolle & Brett, 2018: 9-10). U tim okolnostima antagonizmi mogu postati trajno obeležje društava ili država koje su ranije bile u sukobu. Određenje prema prošlosti može naneti trajne posledice po sadašnje ili buduće odnose kroz „transgeneracijsko prenošenje traume u kojoj nasilna prošlost može negativno uticati na mlađe generacije koje nisu direktno iskusile sukob" (Vamik Volkan prema McGrattan, 401). Nove krize mogu biti čitane kroz stare narative o „zakletim" neprijateljima koji će iskoristiti bilo koju sadašnju ili buduću mogućnost za obračun.

Sećanje ima posebno mesto u procesu suočavanja s prošlošću i pomirenju. Stoga diskursi o prošlosti kao i autoprojekcije u novim sukobima mogu direktno uticati na instrumentalizaciju kolektivne memorije. U svojim najekstremnijim manifestacijama, sećanje može podstaći ponavljanje konfliktne prošlosti ili zarad višeg cilja biti potisnuto u zaborav. U procesu suočavanja s prošlošću sećanje ima značajnu ulogu budući da je „istina direktno povezana sa sećanjem", kao i da predstavlja sponu između prošlosti i budućnosti jer je „medij novog zajedničkog narativa o prošlosti koji integriše ranije podeljene perspektive" (Assmann & Shortt, 2012: 1). Sećanje na prošlost, odnosno žrtve ostvaruje se komemorativnim aktivnostima. Međutim, problem sa sećanjem je što se događaji ratnih zločina „integrišu" u kolektivno sećanje radi započinjanja ili dovršavanja „žaljenja", a ne da bi se promišljalo o onom što se zaista dogodilo u prošlosti (Savić, 2006: 97).

Polazeći od hipoteze da sećanje nije samo podložno promenama, već je i moćan agens promena, Asman i Šort definišu pet premisa na osnovu kojih u sećanju vide ključni element u transformativnim procesima koji zahtevaju fleksibilnost. Jedna od premisa je da se sećanje odnosi na prošlost, koja sama po sebi nema uticaj na aktuelno društvo, ali da predstavljanje prošlih događaja u određenom kulturnom okviru i političkoj konstelaciji doživljava svoje stvara-

nje, kretanje i prihvatanje (Assmann & Shortt, 2012: 5). Stoga se oblikovanje kolektivne memorije kroz dominirajuće autoviktimizujuće diskurse otuđuje od prošlosti i postaje moćni agens u kreiranju savremenih političkih odnosa.

Sećanje i sadašnjost imaju međuzavisan odnos. S jedne strane, sećanje na prošlost može imati moć legitimizacije sadašnjosti, a s druge strane sadašnjost oblikuje funkcionalnu dimenziju sećanja, dajući mu posebno čitanje. Tako se u prilagođavanju prošlosti prema sadašnjosti „razlike izostavljaju, a nenameravane posledice se pretvaraju u svesne namere, kao da je glavna svrha tih heroja prošlosti bila da se pojavi sadašnjost – naša sadašnjost” (Berk, 1999: 92). Stoga se mogu prepoznati tri dominantne strategije uticaja trenutnih odnosa na kompleksno breme sećanja: sećanje kao obnavljanje konfliktnih odnosa, sećanje kao promocija partikularnih istina i sećanje koje vodi ka pomirenju kroz akomodaciju narativa ili zaborav. Kako navodi Asman, „imamo li posla sa sećanjem ili sa obnavljanjem, zavisi od toga da li je, ili nije, brisanje razlike između prošlosti i sadašnjosti cilj ritualne komemoracije” (2006: 301). Komemoracija može biti i segmentirana na različite političke i društvene grupe koje kroz zvanične državne institucije, organizacije civilnog društva, pokrete i druge oblike nastoje da promovišu i osiguraju priznanje za „svoje” sećanje na rat (Banjeglav, 2012: 8). Takva vrsta sećanja ima moć kreiranja dominirajućih političkih diskursa koji iznova ovaploćuju autoviktimizaciju i arhineprijatelje.

5. Kontekstualna analiza dominirajućih diskursa

Kritička analiza diskursa sprovedena na uzorkovanom medijskom sadržaju sa predefinisanim kontekstualnim uslovima pokazala je da je tema oružanog sukoba u Ukrajini iskorišćena kao sredstvo instrumentalizacije konfliktne prošlosti. Induktivnim čitanjem izjava političkih lidera detektovani su dvostruki autoviktimizujući diskursi, koji su istovremeno i jedinstveni i zajednički za sve lidere na Zapadnom Balkanu, ali i nacionalno specifični i zasnovani na antagonizmima nastalim usled nerešenih nacionalnih pitanja proizašlih iz sukoba u poslednje tri decenije.

Prvi autoviktimizujući diskurs oblikovan je narativom poistovećivanja sa sudbinom nevinih, odnosno Ukrajinom i ukrajinskim narodom kao žrtvama rata. U ovom diskursu prepoznaje se *strategija nominacije* putem koje sago-vornici pokušavaju da srpski i ukrajinski narod kao žrtve kategorišu kao jednu grupu spram koje stoje oni koji to nisu, odnosno svi drugi su izvan ove grupe.

U okviru ove strategije, kako će to u redovima koji slede biti opsežnije objašnjeno, autoviktimizujući diskurs oblikovan je toposima opasnosti ili pretnje koji se ogleda u naglašavanju mogućnosti da u svakom trenutku postoji opasnost od ponovnog žrtvovanja srpskog naroda i novog izazivanja sukoba i toposom zlostavljanja u kome je srpski narod predstavljen kroz intenziviranje stavova o činjenju genocida nad njim, kontinuiranog zlostavljanja od stranih sila i da mu je potrebna sistematska zaštita.

Drugi autoviktimizujući diskurs zasnovan je na narativu produbljivanja neprijateljstva, odnosno predstavljanja drugih kao neprijatelja bez pokajanja za prethodno nanесenu štetu koji nastavljaju da rade protiv „nas”. Kroz ovaj diskurs prisutna je *strategija predviđanja* u kojoj akteri pokušavaju da pripišu stranim silama, izazivačima sukoba i agresorima negativne karakteristike i *strategija perspektive, uokviravanja ili prezentacije* diskursa u kojoj se dominantni politički akteri u medijskom predstavljanju pokušavaju predstaviti kao glas naroda, kao poznavaoци stavova i pozicije javnosti, u ovom slučaju naroda. U ovim strategijama zastupljen je topos odgovornosti koji se ogleda u dvostrukim stavovima, najpre naglašavanje narativa od strane stranih političara da je Srbija odgovorna za situaciju u kojoj se nalazi i da nije žrtva svih drugih, sa druge strane u naglašavanju odgovornosti stranih sila za svu štetu koji je srpski narod preživeo, potenciranje da je srpski narod ostavljen „sam protiv svih” i da je izostala svaka vrsta izvinjenja ili nadoknade štete za pretrpljena zlodela.

Autoviktimizujući diskurs žrtava rata

Autoprojekcija u rusko-ukrajinskom ratu posebno je prisutna u nastupima hrvatskog premijera Andreja Plenkovića. Tako je na samitu EU u februaru 2022. izjavio „ova situacija, kada gledate apel predsednika Ukrajine Zelenskog, podsjeća jako na Hrvatsku 1991. Vrlo je to slično osim sto je ovde reč o znatno većoj invaziji jer je Ukrajina puno veća” (Radio Slobodna Evropa, 2022a). Ova rečenica je na tragu konstrukcije o domovinskom ratu kao invaziji od strane Srbije i doslednom negiranju građanskog sukoba između hrvatskih i srpskih snaga na teritoriji Hrvatske. Matrica koja se iznova oživljava u kojoj taj sukob nije mogao biti građanski jer Srbi u Hrvatskoj nisu mogli biti građani već samo eksponenti „velikosrpske” politike.

U drugom obraćanju Plenković je uporedio iskustvo Ukrajine i Jugoslavije da naglasi kako Hrvatska prilikom raspada zajedničke zemlje nije uživala soli-

darnost koju Ukrajina uživa 30 godina kasnije. „Biti uz Ukrajinu, znači biti na pravoj strani povesti. Mi znamo šta je agresija, sila i negiranje prava na postojanje i cenimo ukrajinsku borbu za demokratiju. Drago nam je da Evropa i svet nisu ponovili greške od pre 30 godina kada mi nismo imali ovakav izraz solidarnosti” (Nova S, 2022). Ovom izjavom hrvatski premijer ne pravi nikakvu distinkciju u različitim istorijskim kontekstima sukoba. Tako raspad Jugoslavije zasnovan na međuetničkim sukobima potpuno poistovećuje sa invazijom Rusije na suverenu međunarodno priznatu zemlju, članicu UN.

Prilikom nenajavljene posete Kijevu na Dan pobeđe u Drugom svetskom ratu Plenković je istakao: „divimo se otporu koji ste pokazali prema ruskoj agresiji. Borite se za slobodu ne samo Ukrajine nego i za vrednosti koje svi delimo”, potom je naglasio da je Hrvatska i sama iskusila agresiju i zato „razumemo kako je težak pritisak i kako je teško stanje za branitelje i Ukrajince” (Insajder, 2022). Ova vrsta poistovećivanja je svakako poruka za domaću javnost kako bi se nacija iznova homogenizovala, a komemorativni ton pretvarao u ritualnu obavezu za sve Hrvate da se prisete da su bili žrtve agresije, gotovo iste kao Ukrajinci. Poistovećivanje ide dotle da se nakon 30 godina vremenske distance nudi pomoć u iskustvu posleratne obnove zemlje, kao i pomirenja. „Ta iskustva željeli bismo podijeliti s vama. Možete uvijek računati na našu punu potporu i na našu solidarnost” (Insajder, 2022).

Uoči posete Kijevu, obrazlažući donaciju od 5 miliona evra za Ukrajinu, Plenković nije propustio priliku da naglasi kako se to čini je „Hrvatska zna što znači biti žrtva agresije, ali i iz srca jer smatramo da u ovom trenutku moramo pomoći ukrajinskim prijateljima koje se nalaze u nevjerovatnoj situaciji gdje je Rusija prekršila sva načela međunarodnog prava i poretka i svih vrijednosti iz kojih stojimo” (Tportal, 2022). Diskurs „prošli smo isto kao Ukrajinci” dominira političkim prostorom u Hrvatskoj, održava i obnavlja stare antagonizme pre svega u srpsko-hrvatskim odnosima.

Na sličnom tragu je predsjednik vlade Kosova* koji kaže da se Kosovo devedesetih godina suočilo sa „etničkim čišćenjem Albanaca”, te dodao da veruje da je „sličan razorni čin sada u toku u Ukrajini” (KoSSev, 2022a). Uprkos činjenici da nijedna međunarodna pravna instanca nije okarakterisala zločine na teritoriji Kosova kao genocide, vlasti u Prištini konstantno instrumentalizuju prošlost sa neosnovanom tvrdnjom da su srpske vlasti u sukobu tokom devedesetih počinili genocid nad Albancima. Autoviktimizujući diskurs o navodnom genocidu

se autoprojektovao na Ukrajinu. Kurti je ocenio da Rusija ima „genocidne namerе” prema Ukrajini, te da bi Zapad što pre trebalo da prepozna aludirajući da nije na vreme prepoznalo srpsku politiku na Balkanu. „Ova ruska invazija, ova vojna agresija više nije politička. To je genocid. Vidite genocidnu nameru koja se svodi na logistiku i demografiju” (Kossev, 2022a) preneo je Independent pod naslovom „Kosovo bi posle Ukrajine moglo sledeće da se suoči sa ruskom agresijom”.

Instrumentalizacija sećanja najvidljivija je kroz selektivno suočavanje sa prošlošću. Tako je jedno od obećanja Kurtijeve vlade da će vredno raditi na prikupljanju dokaza o zločinima Srbije nad Albancima, dok nema reči o eventualnim zločinima nad srpskom zajednicom na Kosovu. „Vredno radimo na tome da se pozabavimo institucijom prošlosti, kao i da Srbija bude odgovorna za zločine počinjene na Kosovu nad nama. Zato se u ovakvim trenucima moramo okupiti i setiti se rata da očuvamo mir” (Kosovo onlajn, 2022 – prema spisku izvora, za sve medije iz uzorka).

Iako je kreirao diskurs o Ukrajincima kao Albancima savremenog doba, Kurti je negativno reagovao na paralele između Kosova i regiona Donjeck i Lugansk koju je napravio predsednik Rusije Vladimir Putin. Premijer Kosova* je izjavio da Kosovo ne može da se koristi kao primer kada se opravdava agresija na Ukrajinu, napominjući da se tu radi o „neznanju, napadu na istinu, čovečnost i zdrav razum” (Cvetković, 2022). Kurti je to rekao 18. maja 2022. u svom govoru pred Atlantskim savetom „Front Page” u Vašingtonu, aludirajući na poređenja, koja između Kosova i dva separatistička regiona u Ukrajini pravi predsednik Rusije. Putin je u nekoliko navrata napravio paralelu sa Kosovom a na sastanku sa generalnim sekretarom Ujedinjenih nacija (UN) Antoniom Guterešom (Antonio Guterres) je istakao da „ako postoji presedan, republike Donbasa mogu da učine isto”, te da je činjenica da su mnoge zapadne zemlje priznale Kosovo kao nezavisnu državu a da je Rusija to isto uradila sa republikama Donbasa (Radio Slobodna Evropa, 2022b).

Kurtiju je ova teza poslužila da Srbiju predstavi kao malu Rusiju na Balkanu koja ima hegemonističke težnje. „Poricanje, izbegavanje i obmana. To je bila i ostala je strategija Rusije u Ukrajini. Sada ju je usvojio i predstavnik Rusije na Zapadnom Balkanu, Srbija” (Radio Slobodna Evropa, 2022b). Dodatno, ovaj diskurs im za cilj da mobilise međunarodnju pažnju na Zapadni Balkan i Albance predstavi kao zajednicu koja ponovo može biti ugrožena direktnim

napadom države Srbije. Iz tog razloga Kurti navodi: „Imajući u vidu bliske odnose Srbije sa Rusijom, njenu podršku okupaciji Ukrajine, kao i činjenicu da Republiku Srpsku u Bosni i Hercegovini kontroliše Moskva koliko i Beograd, rizik od širenja sukoba na zapadni Balkan je, nažalost, veliki” (Radio Slobodna Evropa, 2022b).

Predsednik Srbije je takođe u više navrata iskoristio priliku da napravi paralele između Srbije i Ukrajine naglašavajući razloge zbog kojih Srbija neće priznati rusku aneksiju ukrajinskih teritorija. To je posebno politički bilo upotrebljivo u kontekstu odbrane teritorijalnog integriteta Srbije i spornog statusa Kosova. Međutim, pozivanje na međunarodno pravo u ovom slučaju prenebregava kontekst nastanka sukoba na Kosovu i razliku u odnosu na invaziju Rusije na Ukrajinu. Predsednik Vučić je braneći osuđujući stav prema Rusiji izjavio: „Mi štitimo sopstveni teritorijalni integritet i u našem je najboljem interesu da štitimo teritorijalni integritet međunarodno priznatih zemalja. To je jedino što sigurno ne može da se menja, to su stvari koje su za nas od presudnog značaja” (Aljazeera, 2022).

Radio Slobodna Evropa pod naslovom „Vučić: Srbija podržava teritorijalni integritet svih članica UN, uključujući Ukrajinu” prenosi njegov govor u UN (2022c). Vučić je u govoru na godišnjem zasjedanju Generalne skupštine UN upitao: „Tražimo jasan odgovor na pitanje koje već godinama postavljam mojim sagovornicima, liderima mnogih zemalja - u čemu je razlika između suvereniteta i teritorijalnog integriteta Ukrajine, i suvereniteta i teritorijalnog integriteta Srbije, koji je grubo narušen, a čemu mnogi od Vas daju međunarodno priznanje i legitimitet?” Potom je sam zaključio „Nikada ni od koga nisam dobio racionalan odgovor na to pitanje” (Radio Slobodna Evropa 2022c). Ovaj diskurs izgrađen je na opšteprihvaćenom autoviktimizujućem stanovištu u kome se negira ukidanje autonomije za Albance, represija i sistemsko kršenje ljudskih prava na Kosovu. Zločini nad Albancima nemaju prostor u javnoj sferi i pominju se isključivo srpske žrtve. Takav diskurs ojačava poziciju o apsolutnoj žrtvi srpskog naroda, poistovećivanju sa ukrajinskim iskustvom i nastavku antagonizovanog odnosa sa Albancima.

Indirektno formulisan diskurs „Srbija je zapravo Ukrajina”, mogao se uočiti tokom osude koja je usledila posle izjave ruskog predsednika Putina kojom je doveo u vezu pitanje Kosova sa statusom Donjecka i Luganska u Ukrajini, pozivajući se na odluku Međunarodnog suda pravde po pitanju savetodavnog

mišljenja o jednostranom proglašenju nezavisnosti Kosova. Predsednik Srbije je tada izjavio da je pozicija Srbije „promenjena na lošije” i da je „Putin, želeći da zaštiti ruske interese, našao političko-pravni osnov za upad u Ukrajinu koji štiti odlukama Međunarodnog suda pravde i presedanim koje su počinile zapadne zemlje na teritoriji Srbije” (BBC na srpskom, 2022).

Na skupu podrške stanovnicima Mariupolja koji je organizovan u Sarajevu, član Predsedništva BiH, Željko Komšić je izjavio da njegova generacije dobro zna o čemu je reč i da su slično osetili na sopstvenoj koži, naglasivši da je „lako uporediti te dvije situacije, u Bosni i Hercegovini od 1992. do 1995. i situaciju sada u Ukrajini” (Federalna, 2022a). Slično prenebregavanje činjenice da je u BiH postojao građanski rat između tri najveće etničke grupe poslužilo je predsedniku Stranke demokratske akcije (SDA) i dopredsedavajućem Doma naroda Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine, Bakiru Izetbegoviću da napravi direktnu paralelu i ukaže na sličnost naroda u BiH i Ukrajini, kao i solidarnost koja zbog toga dolazi iz Bosne: „Evo prije par dana u Mostaru, danas u Sarajevu, Mostarci i Sarajlije jako dobro razumiju opkoljene u Mariupolju. Dakle, godinama su trpili ono što trenutno Ukrajinci trpe u Mariupolju” (Federalna, 2022).

Direktno poređenje BiH sa Ukrajinom u cilju kreiranja autoviktimizujućeg diskursa koji direktno instrumentalizuje prošlost i podstiče ideju „razračunavanja” najdirektnije je izrekao član Predsedništva BiH, Šefik Džaferović. „Nakon genocida u Srebrenici, opsade Sarajeva i drugih zločina koji su se desili u Bosni i Hercegovini, svet je kazao ‘nikad više’. Ali evo ponovo, nakon tridesetak godina, ponovo vidimo prizore iz Mariupolja i Kijeva koji su istovetni tadašnjim prizorima”, naveo je Džaferović (Tanjug, 2022b). Ovakve izjave autoprojektovanja u savremenom sukobu i potpuno prenebregavanje razlike u vrsti sukoba imaju za cilj da suočavanje s prošlošću pretvore u sećanje po modelu „pamti pa vrati” i na taj način osujete bilo kakvu vrstu pomirenja.

Da invazija Rusije na Ukrajinu ima isključivo dnevnopolitičku dimenziju potvrđuje izjava srpskog člana predsedništva, Milorada Dodika, budući da je već uvežbana matrica da bošnjački i srpski predstavnici jedni drugima svojim diskursima nameštaju vrlo lake i jeftine političke poene namenjene etnifikovanim bazama birača. Polarizacija na pitanjima prošlosti zapravo je glavna poluga za manipulaciju identitetima i statusnim pitanjima. Tako je Dodik iskoristio poruke bošnjačkih predstavnika da ukaže na to ko su „prave žrtve” sukoba i

da se namerno ignoriše činjenica da je Sarajevo tokom rata bio „veliki logor za Srbe”. A na tvrdnju britanskog premijera da ga Ukrajina podseća na Sarajevo, Dodik je istakao kako ne zna zašto se Džonson nije setio Republike Srpske i Srbije “koju su mjesecima bombardovali bez ikakve pravne osnove i bez ikakvog razloga” (Index, 2022a).

Autoviktimizujući diskurs o arhineprijatelju

Rat u Ukrajini poslužio je da se pored autoviktimizujućeg na postjugoslovenskom prostoru kreira i diskurs o arhineprijatelju koji se iznova ovaploćuje u novim izazovima i pretnjama po sopstvenu naciju. Tako se hrvatski premijer u nekoliko navrata posebno osvrće na spoljnopoličku poziciju Srbije dajući vrednosne ocene. Iskazuje obavezu Srbije da se izjasni, jer „Srbija nama tu puno manevra. To sedenje na dve stolice može ovako trajati u mirnodopsko vreme, većitim manevrima na način da niti je u fokusu niti je bitno. Ali sad u ovoj situaciji se svako mora izjasniti: ko je na kojoj strani istorije i vrednosti, načela i prava”, poručio je hrvatski premijer (Radio Slobodna Evropa, 2022a). Fokus na Srbiji, i njenoj „iritantnoj” spoljno-političkoj poziciji posle ruske invazije iskazan je i prilikom najave parlamentarnog samita Krimске platforme. Predsednik Sabora Gordan Jandroković je izjavio da je među 50 delegacija iz tridesetak država pozvana i susedna zemlja - „Srbija pozvana, ali da očitо ima druge planove” (N1, 2022b). Emotivni naboj kojim se saopštava osuda prema trenutnoj poziciji Srbije je direktna posledica diskursa o Srbiji koja se „nije promenila” i kojoj bi „trebalo da bude naplaćeno” za sukobe u prošlosti.

Spor oko uvoza ruske nafte preko hrvatskog naftovoda „Janaf” bio je prilika za još jedan ritualni čin proslave dihotomije „žrtva-agresor”. Tako je hrvatski premijer Plenković podsetio kako je već nekoliko puta poručio Srbiji da „ne može da sedi na dve stolice” kao i da „ne može biti zemlja koja će doći ovdje, razgovarati o evropskoj perspektivi i očekivati velike iskorake, a ne poštovati niti jednu sankciju prema Rusiji” (Index, 2022b). Poruka koje je poslata sa prvog sastanka Evropske političke zajednice održanog u Pragu 2022, bila je izrazito nediplomatska i vrlo emotivna, ujedno uklopljiva u dominirajući diskurs u kome je Srbija večiti arhineprijatelj koji želi da naudi ili nasamari Hrvatsku. Evropska komisija je inače ranije predlagala da se za zemlje Zapadnog Balkana odobri izuzeće, ali je zbog protivljenja Hrvatske ocenjeno da za tim nema potrebe jer mogu svoje potrebe zadovoljiti kupovinom nafte iz drugih izvora. Plenko-

vić je tom prilikom izjavio: „Odobriti derogaciju tako da Srbija zbog ‘deal-a’ s Putinom i dalje ima jeftinu rusku naftu, koja će doći u hrvatsku luku i Janafom biti prevezena u Srbiju u okolnostima kada Rusija vrši agresiju na Ukrajinu! Što ćemo mi tu biti, nekakve korisne budale?” (Index, 2022b).

Statusni spor između Beograda i Prištine je sa ratom u Ukrajini osnažio već izgrađen diskurs o većitom srpsko-albanskom neprijateljstvu. Premijer Kosova* aktuelni sukob koristi da Srbiju predstavi kao pritajenog agresora koji će u povoljnim okolnostima obnoviti sukobe koji su postojali tokom devedesetih godina prošlog veka. „Invazija Rusije je otkrila nešto čega smo se jako plašili, ali nismo znali sa sigurnošću: suočen sa izborom između demokratije i autokratije, Beograd svakog dana šalje jasne signale da će izabrati ovo drugo” (Radio Slobodna Evropa, 2022d). Potom je dodao kako Srbija predstavlja „pretnju” miru u regionu Zapadnog Balkana i kako razlog tome jeste njeno autoritarno uređenje. „Da je Rusija demokratska zemlja verovatno nikada ne bi napala Ukrajinu. Takođe, da je Srbija demokratska a ne jednopartijska država, u kojoj opozicija nema šanse da pobedi, ona ne bi bila tako velika pretnja dugoročnom miru u našem regionu” (Radio Slobodna Evropa, 2022d). Ovakvo izvođenje paralela ima cilj da se putem političke instrumentalizacije ojača pozicija Prištine uoči nastavka dijaloga o konačnom sporazumu, tako što bi bio opšteprihvaćen diskurs o trajnoj ugroženosti od strane Beograda, koji bi ovoga puta trebalo da bude ozbiljnije sankcionisan.

Kosovski premijer se osvrnuo na napetu situaciju na Severu Kosova istakavši da je „ruski zastupnik” – Srbija, „spremna za napad”. „Kada imate posla sa Ruskom Federacijom i njenim zastupnicima na Zapadnom Balkanu, možete biti šokirani, ali nikada iznenađeni, jer vam oni sve vreme daju dokaze, a ne nagađate njihovog budućeg napada”, zaključio je Aljbin Kurti (KoSSev, 2022a). Na taj način oživljava i čini još dominantnijim diskurs o Srbiji kao neprijatelju koji ne spava, koje će sigurno napasti i to nenajavljeno. Prištinski zvaničnici od početka rata poručuju – „Srbija je ruski saveznik”, „Srbija prati Putina”, „Kosovo je ugroženo”. Ovakav diskurs ima vrlo jasan politički opipljiv motiv, da se pored osude srpske „hegemonije” ostvare spoljnopolitički ciljevi poput punog međunarodnog priznanja jednostrano proglašene nezavisnosti, a nove geopolitičke prilike nastale ratom u Ukrajini kapitalizuju članstvom u međunarodnim organizacijama uključujući i NATO.

Premijer Kosova* istrajava u diskursu konstantne ugroženosti sa novim akterom – Rusijom, koja je „pojačala napore da destabilizuje bezbednosnu situaciju na Kosovu i to posebno u saradnji sa Srbijom, njenim bliskim saveznikom na Zapadnom Balkanu” (Nedeljnik, 2022). Međutim, Kurti je nakon niza diplomatskih kritika da svojim porukama otežava napore za sporazumom između Beograda i Prištine, kao i da ne postoje nikakve naznake o eventualnom napadu na Albance ublažio svoju poziciju istakavši da rizik nije veoma visok jer NATO obezbeđuje teritoriju Kosova, ali je svakako visok jer „mi smo demokratija koja ima autokratiju na granicama” (Danas, 2022c). Pojašnjavajući svoju tvrdnju, opisao je situaciju u kojoj bi to moglo da se desi: „Ako budemo imali drugu epizodu, na primer u Pridnjestrovlju, onda će verovatnoća da će se desiti treći rat na Zapadnom Balkanu, a posebno na Kosovu, biti veoma velika” (Danas, 2022c).

Uprkos realnim pretnjama po bezbednost Srba na Kosovu, kreirani diskurs od strane Beograda s druge strane ima za cilj trajnu delegitimizaciju vlasti u Prištini kroz tezu koji je izneo Vučić „da su oni (Albanci) sve vreme planirali i želeli incidente i sukobe na severu Kosova”, kao i „poniženje srpskog naroda”. Ovakve poruke nose sa sobom kontigent emocija koje bi trebalo da proizvedu ne samo osećaj ugroženosti nego i kolektivne poniženosti, što svakako ne ostavlja nikakav prostor za dijalog ili kompleksan proces pomirenja između dva naroda (Ilić, 2022).

U prilog diskursu o ugroženosti Srbije od strane trajnih neprijatelja, koji ne pokazuju nikakvo pokajanje za štetu koju nanose celokupnoj srpskoj zajednici su i poruke predsednika Vučića upućene ad hominem – „Vidite šta rade Aljbin Kurti i Đukanović, oni koriste priliku, jedini posao je da idemo da ogovaramo Srbiju, da govorimo da je Vučić mali Putin ne bismo li cijeli Zapad natovarili na vrat Srbiji.” (Danas, 2022a) Takođe, Vučić je prilikom posete Briselu izjavio da je na njega vršen pritisak zbog agresije Rusije na Ukrajinu i da je od početka ruskog napada u evropskim medijima objavljeno 2.629 članaka koji navode da Srbija ugrožava ceo region Zapadnog Balkana, da ugrožava suverenitet Bosne i Hercegovine i „tzv. Kosova” (Danas, 2022b) Takođe, opravdavajući ulaganja u sektor bezbednosti, dodatno je osnažen diskurs o trajnoj ugroženosti Srbije, pa tako RTV prenosi predsednikovu ocenu da „samo Srbiji pridike, zato je važno da snažimo zemlju” (RTV, 2022), što bi u prevodu značilo da je eventualni sukob u budućnosti verovatan i da naoružavanje i jačanje kapaciteta bezbedno-

snih snaga ima za cilj odvrćanja neprijatelja u regionu od željenih namera da naude Srbiji.

Diskurs u kome je Srbija okružena neprijateljima koji jedva čekaju da izvrše agresiju ili neku novu „Oluju” istaknut je u izjavi predsednika Vučića: „Ponekad se čini da svi na Balkanu čekaju „drugo poluvreme”, ali mi smo ti koji moramo to da izbegnemo po svaku cenu. Nismo slabiji, ali mi to moramo da izbegnemo” (Sputnjik, 2022). Reagujući na hrvatsku argumentaciju u kojoj je njihov premijer istakao da nije fer da Srbija ima nižu cenu nafte – predsednik Vučić je podsetio da slične aranžmane imaju Mađarska, Češka i Bugarska i da „nikakve logike nije bilo, osim želje da se napakosti Srbiji” (N1, 2022a). Neprijateljski čin Hrvatske i spor oko nafte nastao usled sankcija koje su uvedene Rusiji je ubrzo ugrađen u diskurs kojim se instrumentalizuje prošlost i Hrvatska etiketira kao direktan naslednik nacističke tvorevine, Nezavisne države Hrvatske. Citirajući jednog od zatočenika Jasenovca, Vučić je na sastanku u Pragu istakao kako je „Hrvatska samo radila svoj posao, sve što je radila decenijama, od 1941. godine. Tu se ništa nije promenilo” (Danas, 2022d). Na taj način iznova je potvrđen diskurs o Hrvatskoj kao arhineprijatelju kojoj je jedini cilj da radi na uništenju srpske nacije. U atmosferi zapaljivih izjava u kojima se savremeni sporovi čitaju kao kontinuitet sa najstrašnijim zločinima, ne ostavlja se nikakav prostor za dobrosusedske odnose i pomirenje, a svaki vid međusobne saradnje može biti okarakterisan isključivo kao vid izdaje nacionalnih interesa.

Diskurs o konstantnoj ugroženosti koja posebno dolazi do izražaja prilikom novih globalnih kriza i sukoba prisutan je i kod nosioca najviših funkcija u Bosni i Hercegovini. Lider Stranke demokratske akcije i zamenik predsedavajućeg Doma naroda Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine, Bakir Izetbegović je govoreći o ratu u Ukrajini naglasio ulogu Rusije i Srbije u narušavanju teritorijalno suvereniteta Bosne i Hercegovine – „da Rusija i Srbija hoće mir, imali bi ga sutradan. Rusija razara Ukrajinu. Srbija je razarala na Balkanu. Nema gde nije napravila problem u proteklih 30 godina.” Ovom porukom napravljena je direktna paralela sa namerom da se apostrofira kako je Srbija i dalje neprijatelj koji se samo pritajio i da je rizik od novog konflikta prisutan u regionu. Izetbegović dalje ističe: „Znamo šta je bilo u Bosni i Hercegovini i umjesto da spuste loptu, umjesto da plate odštetu i umjesto da se ponašaju na civilizovan način, oni su ponovo izvor problema. Da hoće mir i sebi i nama, imali bi ga već danas” (Politika, 2022). Na ovaj način podstiče se diskurs u kome nesumnjiv

neprijatelj nema nameru da se pokaje i trpi sankcije zbog učešća u nedavnim sukobima. Teza o „izvoru problema” koji je izvan granica Bosne i Hercegovine ima dva cilja. Prvi, da se abolira sopstvena odgovornost za prilike u zemlji, a druga da na talasu nacionalizma „spoljni neprijatelj” bude stalni osnov etničke homogenizacije i „zakletve na vernost”.

Izetbegovićev diskurs o Srbiji kao direktnom eksponentu Rusije je pažljivo građen od početka invazije na Ukrajinu. Tako je u martu 2022. istakao da „ako Rusija padne u ovom sukobu, tada će se i na Balkanu smiriti radikalne snage, ako bude obratno, onda će da se aktiviraju” (Danas, 2022a). Na taj način želeo je da naglasi da je sudbina Bosne i Hercegovine u potpunosti determinisana rusko-ukrajinskim ratom. Već u maju bilo je izvesno da Rusija neće ostvariti početni naum agresijom na Ukrajinu pa je Izetbegović prilagodio retoriku. „Ne daj Bože da je Ukrajina šapatom pala, onda bi već gledali majice na stadionu s velikim slovom Z. Bilo bi tu drskosti, bilo bi otvorenih napada na suverenitet BiH, tako da Zelenski faktički bije neku bitku i za nas” (Tanjug, 2022a). Diskurs o arhineprijatelju je nadograđen sa rusko-ukrajinskim ratom u kome se odlučuje o suverenitetu Bosne i Hercegovine. Uspesi ukrajinske vojske su garancija da Srbija ili Republika Srpska kao arhineprijatelji bar trenutno neće imati mogućnosti da napadnu.

Srpski član Predsedništva Bosne i Hercegovine Milorad Dodik je iznova istakao da ugroženost Srba i Republike Srpske potiče od koalicije Bošnjaka i zapadnih međunarodnih aktera. „Oni su pokušali da iskoriste ukrajinsku krizu da pridobiju strance i to su Bošnjaci uspjeli, to im moram priznati” (Klix, 2022) rekao je Dodik. Na istom tragu kao i njegovi prethodnici ističe da je sukob vrlo verovatan i za suprotnu stranu poželjan scenario. Dodao je da su oni (Bošnjaci i stranci) shvatili da sukob trebaju da iskoriste za potpuni obračun sa Republikom Srpskom: „Neki procesi koji traže ujedinjenje nisu prestali. Globalne koncepcije jako utiču na dešavanja, primarno je da se razbije srpska homogenizacija”. Dominirajući diskurs je da arhineprijatelji koriste poseban geostrateški momenat nastao rusko-ukrajinskim sukobom i da je odbrana od napada neminovnost koje bi trebalo da bude svesna celokupna srpska nacija. Diskurs koji promoviše Dodik ima za cilj da predstavi svoju političku opciju kao jedinu sposobnu da se suprotstavi navedenim namerama, a svoje birače zarobi u etnifikovanom posmatranju unutarpolitičkih procesa.

6. Zaključak

Analiza političkih diskursa zastupljenih u medijima pokazuje da politički akteri koriste narativ sačinjen od diskursa koji instrumentalizuju prošlost, tačnije društvena sećanja na sukobe na prostoru nekadašnje Jugoslavije. Umesto diskursa saradnje i pomirenja, kao idealizovane slike usaglašenih narativa dve „strane”, politički akteri medijski prostor koriste za oživljavanje traumatičnih sećanja u cilju manipulisanja političkom podrškom. Rezultati analize izdvojili su dva dominantna diskursa kod nosioca najvažnijih političkih funkcija u zemljama nekadašnje Jugoslavije. Ruska invazija na Ukrajinu omogućila je novo čitanje već izgrađene predstave o sopstvenoj naciji kao neprikosnovenoj žrtvi u prošlim sukobima koja se može poistovetiti sa stradanjima Ukrajine i njenog naroda. Sledstveno prvom, drugi narativ se bazira na nacionalističkom argumentu o konstantnoj ugroženosti sopstvene nacije i države, realnoj pretnji od novog etnički motivisanog sukoba i potrebi da se suprotna strana predstavi kao pritajeni agresor koji čeka „drugo poluvreme”.

Ključni politički akteri i donosioci odluka kroz monopol nad diskursima pomoću novih globalnih kriza trajno zarobljavaju sopstvene zajednice. Primoravaju svoje sledbenike da ishode ranijih sukoba iznova čitaju kao nanetu nepravdu, dodatno ugrađujući događaje iz prošlosti u savremene obrise svog nacionalnog i državnog identiteta.

Hrvatski predstavnici svoj prepoznatljiv diskurs obogaćuju sa globalnim elementom. Za njih rat u Ukrajini je već doživljen 1991. godine kad je započela velikosrpska agresija. Srbiji je dopušteno nedopustivo, a to je da u uslovima duboke polarizacije na međunarodnoj sceni nastoji da sedi na dve stolice. Hrvatska u tom kontekstu neće izigravati „korisnu budalu” i stati u red zemalja koje Srbiji „gledaju kroz prste” od prethodne agresije do današnje uloge gde pritajeno podržava i odobrava rusku invaziju. Za Kosovo* i njene predstavnike rat u Ukrajini je idealna prilika da se u dijalog Beograda i Prištine uvede vrednosna vertikala koja će trajno denuncirati Srbiju. Kreiran je diskurs u kome je Srbija mala Rusija na Balkanu, stoga postoji realna opasnost od novog konflikta, što iziskuje odlučnije korake i sankcije od strane koalicije demokratskih zemalja.

U Srbiji je dominirajući diskurs u kontekstu rata u Ukrajini vezan za Kosovo. Pravi se direktna paralela između SR Jugoslavije 1999. i Ukrajine 2022. godine, uz naglasak da je reč o dvostrukim aršinima međunarodne zajednice. Takođe, da tek predstoji razračunavanje koje bi Srbija trebalo po svaku cenu da

izbегne i da su zemlje regiona neprijateljski nastrojene prema Srbiji jer je uvek želela da ima samostalnu i nezavisnu politiku. Na kraju Bosna i Hercegovina, u kojoj bošnjački lideri ističu da je bitka Ukrajinaca zapravo bitka za suverenitet i teritorijalni integritet BiH, dok srpski predstavnici u rusko-ukrajinskom sukobu vide opasnost jače koalicije Zapada i Bošnjaka u nameri da se uništi Republika Srpska. Bošnjački predstavnici ističu da su Srbija i Srbi radili isto što Rusija danas čini Ukrajincima, da druga strana odbija da prizna krivicu za sukob i odgovornost za žrtve, te da ista greška ne sme biti ponovljena u slučaju Ukrajine.

Suprotno detektovanim diskursima u medijskom sadržaju, diskursi pomirenja u javnim nastupima političara mogli bi doprineti izgradnji mira i integraciji na regionalnom nivou, kao i postizanju zajedničke saglasnosti oko tema iz prošlosti. Čak i artikulacija narativa zasnovanih na različitim doživljajima sukoba u javnom političkom i medijskom prostoru može doprineti pomirenju uz priznanje „drugog” kao značajnog društvenog činioca. Naime, insistiranje na zajedničkom razumevanju uzroka sukoba, kao i na jasno definisanoj „žrtvi” koja je spremna da oprost, „počiniocu” mogu trajno da osujete ideju pomirenja (Turner, 2017: 69). Ovom procesu značajno mogu doprineti i mediji koji u ulozi čuvara društvenog konsenzusa (engl. *watchdog role*) imaju potencijale da spreče političku instrumentalizaciju javnog prostora i anuliraju suprotstavljene narative koji podstiču regionalna neprijateljstva.

Rezultati ove analize, posebno kada se posmatraju u kontekstu šireg društvenog značaja, otvaraju polje budućih istraživanja u oblasti političkih nauka i političkog komuniciranja. Buduće komparativne studije sa istorijskim pregledom međusobnih odnosa u zemljama nekadašnje Jugoslavije mogle bi pružiti uvid u razvoj autoviktimizujućih diskursa, njihovu zastupljenost u političkom i medijskom diskursu. Osim toga, fokus istraživača može biti i na temeljnom analiziranju dominantnih društvenih narativa koji nastaju instrumentalizacijom medija od strane političkih lidera i dominantnih strategija kojim manipulišu biračima i njihovim traumatičnim sećanjima.

Literatura

Aljazeera. (2022). Vučić: Srbija neće priznati rusku aneksiju ukrajinskih teritorija. *Al Jazeera Balkans*, Posećeno 15.01.2023. URL: <https://balkans.aljazeera.net>

- aljazeera.net/news/balkan/2022/9/28/vucic-srbija-nece-i-ne-moze-priznati-rusku-aneksiju-ukrajinskih-teritorija.
- Asman, A. (2006). *Duga senka prošlosti*. Beograd: Biblioteka XX vek.
- Assmann, A. & Shortt, L. (2012). Memory and Political Change: Introduction. In Assmann, A. & Shortt, L. (eds.), *Memory and Political Change* (pp. 1–14). New York: Palgrave Macmillan UK.
- Banjeglav, T. (2012). Conflicting Memories, Competing Narratives and Contested Histories in Croatia's Post-war Commemorative Practices. *Politička misao : časopis za politologiju*, 49 (5): 7–31.
- BBC na srpskom. (2022). Vučić, Rusija i Ukrajina: Pozicija Srbije teža posle izjava Putina o Kosovu, ostajemo snažno na evropskom putu. *BBC na srpskom*. Posećeno 15.01.2023. URL: <https://www.bbc.com/serbian/lat/srbija-61357000>.
- Beck, B. (2012). *Diskurs političkih biografija Josipa Horvata, doktorski rad*. Zagreb: Filozofski fakultet u Zagrebu, odsjek za kroatistiku.
- Berk, P. (1999). *Istorija kao društveno pamćenje*. Beograd: Reč, Fabrika knjiga, 56 (2): 83–92.
- Bešić, M. (2020). *Metodologija društvenih nauka*. Akademski knjiga. Novi Sad
- Blackledge, A. (2005) *Discourse and Power in a Multilingual World*. Amsterdam and Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Brozović, M. Z. (2010). Diskurs o NATO u parlamentima Srbije. *Međunarodna politika* 1139: 24–35. https://www.diplomacy.bg.ac.rs/pdf/medj_politika/2010/Medjunarodna_politika_br._1139_2010.pdf#page=26.
- Chilton, P. & Schäffner, C. (2002). Introduction: Themes and Principles in the Analysis of Political Discourse. In Chilton, P. & Schäffner, C. (eds.) *Politics as Text and Talk: Analytic Approaches to Political Discourse*. Amsterdam and Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, (pp. 1–44).
- Cvetković, S. (2022). Kurti: Putin iz 'neznanja' poredi Kosovo sa Ukrajinom. *Radio Slobodna Evropa*, Posećeno 18.01.2023. URL: <https://www.slobodnaevropa.org/a/kurti-putin-kosovo/31858196.html>.
- Danas. (2022a). Izetbegović: Ako Rusija pobedi u Ukrajini, Dodik će aktivirati svoje secesionističke stavove. *Danas*. Posećeno 18.01.2023. URL: <https://www.danas.rs/svet/region/izetbegovic-ako-rusija-pobedi-u-ukrajini-dodik-ce-aktivirati-svoje-secesionisticke-stavove/>.

- Danas. (2022b). Vučić u Briselu: Na mene je vršen pritisak zbog agresije Rusije na Ukrajinu. *Danas*. Posećeno 19.01.2023. URL: <https://www.danas.rs/vesti/politika/vucic-u-briselu-na-mene-je-vrsen-pritisak-zbog-agresije-rusije-na-ukrajinu/>.
- Danas. (2022c). Kurti: Visok rizik od sukoba sa Srbijom, koja sa Rusijom izaziva incidente na Kosovu. *Danas*. Posećeno 21.01.2023. URL: <https://www.danas.rs/vesti/politika/kurti-visok-rizik-od-sukoba-sa-srbijom-koja-sa-rusijom-izaziva-incidente-na-kosovu/>.
- Danas. (2022d). Sve zapaljive izjave predsednika Vučića o Hrvatskoj: Vi svaki dan odlikujete one koji su ubijali Srbe. *Danas*. Posećeno 21.01.2023. URL: <https://www.danas.rs/vesti/politika/sve-zapaljive-izjave-predsednika-vucica-o-hrvatskoj-vi-svaki-dan-odlikujete-one-koji-su-ubijali-srbe/>.
- Druliolle, V. & Brett, R. (2018). Introduction: Understanding the Construction of Victimhood and the Evolving Role of Victims in Transitional Justice and Peacebuilding. In Druliolle, V. & Brett, R. (eds.), *The Politics of Victimhood in Post-conflict Societies*. St Andrews: Palgrave Macmillan UK, (pp. 1–22).
- Fairclough, N. (1989). *Language and Power*. London: Longman.
- Fairclough, N. (1995). *Critical Discourse Analysis*. London: Longman.
- Fairclough, N. L. & Wodak, R. (1997). Critical discourse analysis. In T. A. van Dijk (ed.), *Discourse Studies. A multidisciplinary introduction. Discourse as social interaction*. (pp. 258–284). London: Sage.
- Federalna. (2022). U Sarajevu skup podrške Ukrajini: Zaustavite masakr u Mariupolju. *Federalna*. Posećeno 18.01.2023. URL: <https://www.federalna.ba/u-sarajevu-poceo-skup-podrske-ukrajini-imom3>.
- Foucault, M. (1980). *Power/knowledge: Selected interviews and other writings, 1972–1977*. New York, NY: Pantheon Books.
- Gastil, J. (1992). Undemocratic discourse: a review of theory and research on political discourse. *Discourse & Society*, 3(4): 469–500.
- Ilić, V. (2022). Priština planirala incidente. *Fonet.rs*. Posećeno 19.01.2023. URL: <https://www.fonet.rs/politika/36222024/pristina-planirala-incidente.html>.
- Index. (2022a). Dodik: U Kijevu je naoružana banda, a Sarajevo je u ratu bilo veliki logor za Srbe. *Index*. Posećeno 21.01.2023. URL: <https://www.index>.

- hr/vijesti/clanak/dodik-kijevom-setaju-naoruzane-bande-a-sarajevo-je-u-ratu-bilo-veliki-logor-za-srbe/2343918.aspx.
- Index. (2022b). Plenković odgovorio Srbiji: Ja sam sad tamo postao glavni ustaša. *Index*. Posećeno 21.01.2023. <https://www.index.hr/vijesti/clanak/video-plenkovic-ja-sam-u-srbiji-postao-glavni-ustasa/2401021.aspx>.
- Insajder. (2022). Plenković u Kijevu: Hrvatska se divi otporu ukrajinskog Naroda. *Insajder*. Posećeno 15.01.2023. URL: <https://insajder.net/prenosimo/plenkovic-u-kijevu-hrvatska-se-divi-otporu-ukrajinskog-naroda>.
- Jäger, S. (2001). *Diskurs und Wissen: Theoretische und methodische Aspekte einer kritischen Diskurs-und Dispositivanalyse* (pp. 81-112). VS Verlag für Sozialwissenschaften.
- Klix. (2022). Dodik: Bošnjaci su uspjeli iskoristiti ukrajinsku krizu da pridobiju strance, to im priznajem. *Klix*. Posećeno 21.01.2023. URL: <https://www.klix.ba/vijesti/bih/dodik-bosnjaci-su-uspjeli-iskoristiti-ukrajinsku-krizu-da-pridobiju-strance-to-im-priznajem/220419073>.
- Kosovo Online. (2022). Kurti: Srbija mora da odgovara za zločine na Kosovu, Kosovo online, <https://www.kosovo-online.com/vesti/politika/kurti-srbija-mora-da-odgovara-za-zlocine-na-kosovu-12-6-2022>, 12. jun 2022.
- KoSSev. (2022a). Kurti za Independent: Kosovo bi posle Ukrajine moglo sledeće da se suoči sa ruskom agresijom. *KoSSev*. Posećeno 18.01.2023. URL: <https://kossev.info/kurtu-za-independent-kosovo-bi-posle-ukrajine-moglo-sledece-da-se-suoci-sa-ruskom-agresijom/>.
- McGrattan, C. (2014). Policing politics: framing the past in post-conflict divided societies. *Democratization*, 21 (3): 389–410.
- Meyer, M. (2001). Between theory, method, and politics: positioning of the approaches to CDA. In Wodak, R. & Meyer, M. (eds.) *Methods of critical discourse analysis* (pp. 14–31). London: Sage
- Momčilović, V. (2012). *Analiza medijskog diskursa. Prikaz žene u nedeljnicima Novi magazin, Vreme i NIN u toku predizborne kampanje 2012. godine u Republici Srbiji*. (Master rad, Univerzitet u Novom Sadu - Asocijacija centara za interdisciplinarne i multidisciplinarne studije i istraživanja (ACIMSI).
- N1. (2022a). Vučić o hrvatskoj argumentaciji: Nema logike, osim želje da se napakosti Srbiji. *N1*. Posećeno 18.01.2023. URL: <https://rs.n1info.com/vesti/vucic-o-hrvatskoj-argumentaciji-nema-logike-osim-zelje-da-se-napakosti-srbiji/>.

- N1. (2022b). Plenković i Pelosi: Hrvatska i SAD će nastaviti sa podrškom Ukrajini. *N1*. Posećeno 21.01.2023. URL: <https://rs.n1info.com/region/plenkovic-i-pelosi-hrvatska-i-sad-ce-nastaviti-sa-podrskom-ukrajini/>.
- Nedeljnik. (2022). Kurti: Rusija pokušava da destabilizuje Kosovo u saradnji sa Srbijom. *Nedeljnik*. Posećeno 19.01.2023. URL: <https://www.nedeljnik.rs/kurti-rusija-pokusava-da-destabilizuje-kosovo-u-saradnji-sa-srbijom/>.
- Nova S. (2022). Plenković uporedio ratove u Ukrajini i Jugoslaviji: Svet nije bio solidaran sa nama pre 30 godina. *Nova S*. Posećeno 18.01.2023. URL: <https://nova.rs/vesti/svet/plenkovic-dogadjaje-u-ukrajini-uporedio-sa-ratom-na-podrucju-bivse-jugoslavije>.
- Pankov, M. (2016). *Diskurs analiza medijskog izveštavanja olokalnim ratnim sukobima u Jugoslaviji od 1991. do 1995. godine* (Doctoral dissertation, University of Novi Sad (Serbia)).
- Pešić, Z. (2020). *Sećanje na stradanje Srba u spoljnopolićkom diskursu*. Sedma Naućna Konferencija sa mećunarodnim ućešćem „Stradanje Srba, Jevreja, Roma i Ostalih na teritoriji bivše Jugoslavije“, Beograd. 285–298.
- Podboj, M. (2011). Manipulacija u politićkom diskursu-kritićki pristup. *Hrvatistika: studentski jezikoslovni časopis*, 5 (5): 123–133.
- Politika. (2022). Izetbegović: Rusija razara Ukrajinu, Srbija je razarala Balkan. *Politika*. Posećeno 21.01.2023. URL: <https://www.politika.rs/sr/clanak/513409/Izetbegovic-Rusija-razara-Ukrajinu-Srbija-je-razarala-Balkan>.
- Radio Slobodna Evropa. (2022a). Plenković porućuje Srbiji da ne meće nastaviti sa ‘sedenjem na dve stolice. *Radio Slobodna Evropa*. Posećeno 15.01.2023. URL: <https://www.slobodnaevropa.org/a/plenkovic-ukrajina-rusija-srbija/31722828.html>.
- Radio Slobodna Evropa. (2022b). Kurti: Putin iz ‘neznanja’ poredi Kosovo sa Ukrajinom. *Radio Slobodna Evropa*. Posećeno 19.01.2023. URL: <https://www.slobodnaevropa.org/a/kurti-putin-kosovo/31858196.html>
- Radio Slobodna Evropa. (2022c). Vućić: Srbija podrćava teritorijalni integritet svih ćlanica UN, ukljućujući Ukrajinu. *Radio Slobodna Evropa*. Posećeno 18.01.2023. URL: <https://www.slobodnaevropa.org/a/vucic-srbija-un-ukrajina-kosovo/32045724.html>.
- Radio Slobodna Evropa. (2022d). Kurti: Srbija bira autokratiju. *Radio Slobodna Evropa*. Posećeno 19.01.2023. URL: <https://www.slobodnaevropa.org/a/srbija-kosovo-kurti/32099680.html>.

- Ramanathan, R., Paramasivam, S., & Hoon, T. B. (2020). Discursive Strategies and Speech Acts in Political Discourse of Najib and Modi. *Shanlax International Journal of Education*, 8(3), 34-44.
- Reisigl, M., & Wodak, R. (2009). The discourse-historical approach. In R. Wodak & M. Meyer (Eds.), *Methods of critical discourse analysis* (2nd ed., pp. 87–121). London, UK: Sage.
- RTV. (2022). Vučić: Izvanredno izvedena vežba MUP-a Gruža 2022; Predsjednik najavio povećanje plata. RTV. Posećeno 19.01.2023. URL: https://www.rtv.rs/sr_ci/drustvo/danas-vezba-mup-a-gruza-2022-prisustvuje-vucic_1359736.html.
- Savić, O. (2006). „Sećanje na ratne zločine: da li žrtve mogu da govore?” U O. Savić (ur.), *Zajednica sećanja. Tranziciona pravda u istorijskoj perspektivi*, (str. 95–128). Beograd: Beogradski krug.
- Savić, S. (1993). *Diskurs analiza*. Novi Sad: Univerzitet u Novom Sadu, Filozofski fakultet.
- Sheyholislami, J. (2001). *Yesterday's "separatists" are today's "resistance fighters"*. Ottawa: Carleton University.
- Sputnjik. (2022). Ako Zapad ne prihvati Putinovu ponudu...: Vučić o situaciji u Ukrajini. *Sputnjik*. Posećeno 15.01.2023. URL: <https://naslovi.net/2022-07-13/sputnik/ako-zapad-ne-prihvati-putinovu-ponudu-vucic-o-situaciji-u-ukrajini/31060747>.
- Tanjug. (2022a). Bakir Izetbegović: Da je Ukrajina šapatom pala, bilo bi napada na BiH. *Tanjug*. Posećeno 18.01.2023. URL: <http://www.tanjug.rs/full-view.aspx?izb=731122>.
- Tanjug. (2022b). Šefik Džaferović sukob u Ukrajini uporedio sa ratom u BiH. *Tanjug*. Posećeno 18.01.2023. URL : <http://www.tanjug.rs/full-view.aspx?izb=732052>.
- Thompson, M. (1999). *Forging War: The Media in Serbia, Croatia and Bosnia-Herzegovina*. Luton: University of Luton Press.
- Tportal. (2022). Plenković otkrio što je o BiH govorio šefci EK Ursuli von der Leyen. *Tportal*. Posećeno 15.01.2023. URL: <https://www.tportal.hr/vijesti/clanak/plenkovic-otkrio-sto-je-o-bih-govorio-sefici-ek-ursuli-vonder-leyen-20220505>.
- Turner, C. (2017). Transitional justice and critique. In Lawther, C., Moffett, L. & Dov, J. (eds.) *Research Handbook on Transitional Justice*. Cheltenham,

- Northampton: Edward Elgar Publishing Limited, (pp. 52–73). School of Law, Queen's University Belfast, UK and Dov Jacobs, Leiden University, the Netherlands.
- Van Dijk, T. (2006). Discourse and Manipulation. *Discourse and Society* 17 (2): 359–383.
- Van Dijk, T. A. (1988). *News as Discourse*. Hillsdale: Lawrence Erlbaum.
- Van Dijk, T. A. (2015). *Critical Discourse Analysis*. New Jersey: John Wiley & Sons, Inc.
- Van Dijk, T.A. (ed.) (1985). *Handbook of Discourse Analysis. Volume 2: Dimensions of Discourse*. Orlando, FL: Academic.
- Vezovnik, A. (2017). Securitizing Migration in Slovenia: A Discourse Analysis of the Slovenian Refugee Situation. *Journal of Immigrant & Refugee Studies*, 16 (1-2): 39–56.
- Wang, Zheng. (2018). *Memory Politics, Identity and Conflict Historical Memory as a Variable*. London: Palgrave Macmillan.
- Wodak, R. (1995). Critical Linguistics and Critical Discourse Analysis. In Verschuren, J. Ostman, J.A. & Blommaert, J. (eds.). *Handbook of Pragmatics-Manual* (pp. 204–210). Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Wodak, R. (2001). The discourse-historical approach. In Wodak, R. & Meyer, M. (eds.) *Methods of critical discourse analysis* (pp. 63–94). London: Sage.
- Wodak, R. (2002). Aspects of Critical Discourse Analysis. *Zeitschrift für Angewandte Linguistik*, 36: 5–31.
- Wodak, R. (2015). Critical Discourse Analysis, Discourse-Historical Approach. In K. Tracy, C. Ilie & T. Sandel. (eds.). *The International Encyclopedia of Language and Social Interaction*, (pp. 14pp).
- Wodak, R., De Cillia, R., & Reisigl, M. (1999). The discursive construction of national identities. *Discourse and Society*, 10(2), 149-173.
- Wodak, R., Titscher, S., Meyer, M., & Vetter, E. (1998). *Methoden der Textanalyse*. Westdeutscher Verlag, Wiesbaden
- Zaller, J. (1996). The Myth of Massive Media Impact Revived: New Support for a Discredited Idea. In D. C. Mutz, P. M. Sniderman, & R. A. Brody (eds). *Political Persuasion and Attitude Change*. Ann Arbor: The University of Michigan Press.

Stefan Surlić

University of Belgrade – Faculty of Political Science

Kristina Milić

University of Belgrade – Faculty of Political Science

WESTERN BALKANS IN THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR – THE INSTRUMENTALIZATION OF THE PAST THROUGH DOMINANT POLITICAL DISCOURSES IN THE MEDIA

Summary: *The beginning of the Russian invasion of Ukraine has led to global tectonic changes that have also affected the countries of the Western Balkans. Due to the absence of confrontation with the past and unresolved status issues, the interpretations of the war in Ukraine received the expected self-projection discourses, the narrative revival of old conflicts, and the strengthening of antagonisms on a national basis. In the political sphere, a self-victimizing discourse was created as another means of instrumentalizing the past conflict. The author's intention is to answer the question of how the war in Ukraine, through the dominating discourses of the political elites in Serbia, Croatia, Bosnia, and Herzegovina and Kosovo, confirm the already existing ethnicized and one-sided views of the past. The authors used critical discourse analysis with a methodological approach based on the discourse historical method by Ruth Wodak, which, by placing the topic in a specific socio-political context, will show how the instrumentalization of the Russian-Ukrainian conflict by leaders becomes very useful for strengthening internal political support regarding sensitive national and status issues. The analysis identified two dominant self-victimizing discourses, the self-victimizing discourse of war victims and the self-victimizing discourse about the archenemy, which developed through the use of different discursive strategies.*

Keywords: *Western Balkans, war in Ukraine, political discourses, political leaders, media, self-victimizing discourses*